

I. BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE KAYSERİ MEBUSLARI VE MİLLİ MÜCADELEDEKİ ETKİNLİKLERİ¹

Sabit DOKUYAN

Erciyes Üniversitesi Doktora Öğrencisi/Tarih Öğretmeni
sabzeros@hotmail.com

Öz

Milli Mücadele'nin Heyet-i Temsiliye safhası Ankara'da, Büyük Millet Meclisi'nin (BMM) açılmasıyla son bulmuştur. BMM Milli Mücadele'nin sahibi olan milli iradenin tecelli ve temerküz ettiği ulvi bir meclistir. Toplumun her katmanından, dini-millî ve ahlaki salâbete sahip temsilciler bu mecliste yerlerini almışlardır. BMM'nin açılması ile beraber bir merkezde toplanmaya çalışılan Milli Mücadele harekâtının kadrolarının iyi tanınması ve tanıtılmasının; hem verilen mücadelenin hangi şartlar altında gerçekleştirildiğinin daha iyi anlaşılması, hem de mücadelenin ruhunu teşkil eden bireysel çabaların şahıs biyografileri ışığında değerlendirilmesi açısından fayda sağlayacağı düşünülmüştür. Amasya, Erzurum ve Sivas ekseninde temelleri atılmış olan yeni Türk Devleti'nin, Ankara'ya taşınan meclis oluşturma çabaları ve 23 Nisan 1920 tarihinde başarılı bu girişim içerisinde, Kayseri mebuslarının da mutlak değerinde katkı sahibi oldukları bir gerçektir. Bu çalışma kapsamında: I. BMM dâhilinde görev almış olan yedi Kayseri mebusunun yaşam öykülerinin yanı sıra, bu şahısların hem Milli Mücadele ve hem de meclis içerisindeki etkinlikleri noktalarında bilgi verilecektir.

Anahtar Kelimeler: I. TBMM, Kayseri Mebusları

KAYSERİ PARLIAMENT MEMBERS IN 1ST GRAND NATIONAL ASSEMBLY AND THEIR EFFECTIVENESS

Abstract

The Delegation Committee phase of National Struggle was finalized by the opening of Grand National Assembly (BMM) in Ankara. BMM is a lofty Assembly in which national willpower that belongs to National Struggle has appeared and centered. The members having religious, national and moral solidities, and who are coming from every layer of the society have taken their places in this assembly. Together with the opening of BMM, it has been thought that identifying and introducing the establishment of National Struggle Movement which tries to be collected in a center will be beneficial for both understanding under which conditions this struggle has been given, and evaluating the individual efforts that constitutes the spirit of this struggle in the illumination of the personal biographies. To this Assembly generating efforts of the new Turkish Government whose foundation was generated in Amasya, Erzurum and Sivas axis, in Ankara, and in this

---

¹ 13-14 Mayıs 2010 tarihli Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü 1. Öğrenci Sempozyumu'nda yapılan sununun düzenlenmiş halidir.

effort that has been succeeded on 23 April 1920, it is a reality that Kayseri parliament members have absolute contributions. In the scope of this study; information about the life stories of the seven Kayseri Parliament members who has taken duties in the first BMM, and their activity points both in National Struggle and this Parliament will be given.

Key Words: I. Grand National Assembly, Kayseri Parliament Members

1. Giriş

30 Ekim 1918 tarihinde Osmanlı Devleti ile İtilaf devletleri arasında imzalanan Mondros Mütarekesi genel itibariyle, İtilaf cephesinin diğer İttifak devletleriyle imzalamış olduğu mütarekelere oldukça benzerlik arz etmektedir. Bahsi geçen antlaşmaların ve Mondros Mütarekesi'nin temelinde; askeri güçlerin ve mühimmatın etkisizleştirilmesi, stratejik bölgelerin ve ulaşım-haberleşme ağları denetiminin, kazanan devletlere bırakılması şartları yer almaktadır. İmzalanan mütarekeler arasında en bariz fark, ülkeden ülkeye görülen uygulama değişiklikleridir.²

Mondros Mütarekesi'nin, Anadolu topraklarında işgaller şeklinde uygulanmaya başlanması(Musul, İzmir, İstanbul, Antep, Urfa Maraş vd. işgali) ve İstanbul Hükümeti'nin kayıtsız tavırları karşısında, sessiz kalma yolunu seçmeyen Türk Milleti; Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetleri kurarak siyasi bir örgütlenme içerisine girerken, eş zamanlı olarak, Kuvay-ı Milliye adı altında silahlı mücadele teşkilatlanmalarını da bölgesel nitelikte hayata geçirmeye başlamıştır.³ Anadolu topraklarında sürdürülmekte olan işgal hareketlerinin yanı sıra, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa devletlerinin önemli merkezlerinde Türkler aleyhinde oluşturulmuş geniş bir propaganda ağı da açıkça görülmüştür. Basın ve haberleşme nimetlerini en üst seviyede kullanan propaganda sahipleri, Anadolu'da Türklerin yaşattığı iddia edilen sözde zulüm ve vahşet entrikalarına, Avrupa kamuoyunu inandırmaya çalışmışlardır.⁴

İtilaf devletlerinin Ermeni tehcirinden sorumlu tuttuğu, Sadrazam Tevfik Paşa ve Padişahın tam olarak güvenmediği mevcut Osmanlı Mebusan Meclisi (açılış tarihi 14 Mayıs 1914) 21 Aralık 1918 tarihinde Tevfik Paşa'nın önerisi ve Padişah VI. Mehmet Vahidüddin'in onayıyla feshedilmiştir. Böylece meşruti yönetimin en önemli dayanağı olan meclis ortadan kaldırılmış, hükümetin denetimini yapan bu kurumun yok edilmesiyle de İtilaf devletlerinin güdümünden çıkamayan bir yönetim anlayışı benimsenmiştir.⁵

² D., Yalçın, Akbıyık, Y., Özkaya, Y., vd., *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Cilt: 1, ATAM Yayınları, Ankara 2008, s. 132.

³ Yalçın, s. 139.

⁴ Tarık Zafer, Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, Cilt: 2, İletişim Yayınları, İstanbul 2008, s. 57.

⁵ Yalçın, s. 145.

Mondros Mütarekesi sonrasında İstanbul'a gelen Mustafa Kemal'in, bu şehirde bulunduğu süre içerisinde (13 Kasım 1918–16 Mayıs 1919) kurtuluş çareleri araması pek fazla bir sonuç vermemiş ve bunun sonrasında Mustafa Kemal Anadolu'ya geçebilmenin yollarını aramış, çeşitli girişimler sonrasında da Dokuzuncu Ordu Kıtaatı Müfettişi olarak görevlendirilmiş ve amacına ulaşmıştır.⁶

Samsun'da 19 Mayıs 1919 tarihinde başlayan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşu ve Anadolu'nun kurtuluşu harekâtı sırasıyla; Havza Genelgesi, Amasya Tamimi, Erzurum ve Sivas Kongreleri, Amasya Görüşmeleri çerçevesinde yerleşmeye başlamıştır. Amasya Görüşmeleri esnasında (20–22 Ekim 1919) İstanbul Hükümeti temsilcisi Bahriye Nazırı Salih Paşa, Anadolu harekâtı temsilcilerinin(Mustafa Kemal, Rauf ve Bekir Sami Beyler) meclisi yeniden toplama isteğini kabul etmiş ve kısa süre içerisinde yapılan seçimlerle Son Osmanlı Mebusan Meclisi İstanbul'da Açılmıştır(12 Ocak 1920). Meclis içerisinde Müdafaa-ı Hukuk harekâtını temsilen Felah-ı Vatan grubu oluşturulmuştur. Misak-ı Milli Kararlarının kabulü(28 Ocak 1920) sonrasında 16 Mart 1920 tarihinde İstanbul, İtilaf güçleri tarafından resmen işgal edilmiştir.⁷ Harbiye Nezareti ve Postahane İtilaf kuvvetlerince basılmış, işgalci güçler milliyetçi olduklarını tahmin ettikleri birçok kişiyi ve mebusu İstanbul içerisinden toplamışlardır. Tutuklanan mebuslar Malta'ya sürgüne gönderilmiştir. İtilaf devletleri, bu işgalin halifelîği ve saltanatı yok etmek değil, tam tersine korumak için olduğunu ilan etmişlerdir. Meclisin işgal edilip, bazı mebusların tutuklanması üzerine Mustafa Kemal de Anadolu'da bulunan İngiliz subaylarını tutuklatmıştır. Bu arada İngiliz işgalini sevinçle karşılayan Hürriyet ve İtilaf Partisi üyeleri işgale değil, sadece işgalin gecikmesine üzülmuşlerdir. İngilizler, İstanbul'da sürdürdükleri bu baskıcı faaliyetleri aracılığıyla, güçlenen Milli Mücadele hareketini zayıflatmak amacı gütmüşlerdir.⁸

İstanbul'daki Mebusan Meclisi'nin dağıtılması üzerine, 19 Mart 1920 tarihinde Mustafa Kemal imzasıyla yayımlanan bir tamim ile çok kısa bir süre içerisinde seçimlerin yapılması ve İstanbul'dan gelen mebusların da katılımıyla yeni bir meclisin Ankara'da toplanması bilgisi tüm vilayetlere, livalara ve kolordu komutanlıklarına gönderilmiştir.⁹ Mustafa Kemal'in Heyet-i Temsiliye namına gönderdiği tamim içerisinde, kurulacak meclisle ilgili şu ifadeler yer almıştır: "*Makarrı devletin masuniyetini, milletin istiklalini ve devletin tahlisini temin edecek tedabiri teemmül ve tatbik etmek üzere millet tarafından, salahiyeti fevkaladeyi haiz bir meclisin, Ankara'da içtimaa daveti ve dağılmış olan*

⁶ Yalçın, s. 164.

⁷ Yalçın, s. 161-190.

⁸ Turgut, Özakman, *Vahdettin, M. Kemal ve Milli Mücadele*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2009, s. 332.

⁹ Yalçın, s. 161-190.

mebusundan Ankara'ya gelebileceklerin dahi bu meclise iştirak ettirilmesi zaruri görülmüştür."¹⁰

İstanbul'dan kaçan mebuslar Ankara'ya ulaşmaya çalışırken aynı zamanda, yeni seçilen vekiller de Ankara'ya gelmekteydi. Gelenlerin çoğu halktan kişilerdi. Fesliler, kalpaklılar, sarıklılar ve külahlılar¹¹ yeni meclisin temel karakteri olan; toplumun her katmanından, dini-millî ve ahlaki salâbete sahip temsilciler barındırma özelliğini apaçık göstermektedir.

Açılacak meclisin ismi konusunda değişik talepler olmuştur. "Kurucu Meclis" isminin Fransız İhtilali'ni çağrıştırması dolayısıyla kabul edilmemesi, "Kurultay" isminin önerilmesi ve son olarak ise "Meclis-i Kebir-i Milli" ismi üzerinde anlaşmaya varılarak kurulan meclisin isminin "Büyük Millet Meclisi" olması kararlaştırılmıştır.¹² 23 Nisan 1920 tarihinde açılan meclisin mebus sayısı konusunda tartışmalar yaşanmıştır. Yeni meclisin ilk mebus sayısının 115 olduğu, zaman içerisinde sürekli değişime uğramakla birlikte, toplamda yaklaşık 390 civarına ulaştığı yönündeki verilerin¹³ yanı sıra, Falih Rıfkı Atay; ilk meclisin mebus sayısını 384 olarak vermiş ve bunların meslek tasnifini şu şekilde yapmıştır: 115 memur ve emekli, 61 sarıklı, 51 asker, 26 çiftçi, 37 tüccar, 49 avukat, 21 hekim, 8 şeyh, 6 gazeteci, 5 ağa ve 5 aşiret reisi.¹⁴

Mustafa Kemal, Meclis'in açılışı ile ilgili olarak sonradan yaptığı bir değerlendirmede: "*Büyük Millet Meclisi, Türk Milleti'nin yüzyıllar süren arayışlarının özü ve onun kendi kendisini yönetmek bilincinin canlı bir simgesidir. Türk Milleti yazgısını Büyük Millet Meclisi'nin yeterli ve vatansever eline bıraktığı günden itibaren karanlıkları sıyrıp kaldırmış ve ümitleri boğan felaketlerden milletin gözlerini kamaştıran güneşler ve zaferler çıkarmıştır.*"¹⁵ demiştir. Büyük Millet Meclisi'nin açılması ve manası konusunda Kazım Karabekir ise şu ifadeleri kullanmıştır: "*23 Nisan İstiklal Mücadelemizin ikinci kitabını açıyordu. Bir senelik çalışmanın toplamı Türk Milleti için şan vericidir. Bu yeni safhaya daha kuvvetli-şeklen ve şahsen- girdiğimizden başarılı olacağımıza zerre şüphem yoktur.*"¹⁶

Erzurum Kongresi esnasında seçilen ve Sivas Kongresi ile birlikte görev alanı ve sorumlulukları genişletilen Heyet-i Temsiliye 24 Nisan 1924 tarihinde tüm

¹⁰ Mustafa Kemal, Atatürk, *Nutuk*, Cilt: 1, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1969, s. 421.

¹¹ Ergun, Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Cilt: 1, DEÜ Hukuk Fakültesi Yayınları, İzmir 1998, s. 189.

¹² Bayram, Bayraktar, *Atatürk İlkeleri ve Türk İnkılâp Tarihi*, Detay Yayıncılık, Ankara 2009, s.42.

¹³ Yalçın, s. 195.

¹⁴ Falih Rıfkı, Atay, *Çankaya*, Pozitif Yayınları, İstanbul 2009, s. 284.

¹⁵ Utkan, Kocatürk, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, ATAM Yayınları, Ankara 2005, s. 148.

¹⁶ Kazım, Karabekir, *İstiklal Harbimiz*, Emre Yayınları, İstanbul 2005, s. 1397.

görev ve yetkilerini, Meclis Başkanı Mustafa Kemal'in teklifi üzerine, Büyük Millet Meclisi'ne devretmiştir.¹⁷

Birinci Meclis, Osmanlı parlamenter sisteminin asla yakalayamadığı geniş bir halk tabanına dayanma gibi önemli bir özelliği bünyesinde taşımıştır.¹⁸ Asker, hukukçu, idareci, doktor, öğretmen, gazeteci, birçok meslek erbabı ve din adamlarından¹⁹ oluşan geniş bir toplumsal yelpazeye sahip olan yeni meclis, kurtuluş ve kuruluş mücadelesi vermesi bakımından Türk meclis geleneği içerisinde önemli bir değere sahiptir.

Büyük Millet Meclisi İstanbul Hükümet'inin otoritesini asla tanımamış ve Anadolu Türk Halkı'nın tek meşru otoritesi olarak kendisini görmüştür.²⁰ Millet Meclisi her ne kadar padişah ve halifeye bağlılığını bildirmiş olsa da, aldığı kararlar ve çıkardığı kanunlarla ihtilalci bir niteliğe haizdir. Hıyanet-i Vataniye Kanunu, İstanbul Hükümeti'nin yapacağı antlaşmaların tanınmayacağı yönündeki kanun, Damat Ferit Paşa ve arkadaşlarının vatandaşlıktan çıkarılmaları ile ilgili karar, İstanbul hükümetlerinin yapacakları tayinlerin kabul edilmemesi gibi birçok meclis girişimi ihtilalci niteliğin en büyük delilleri arasındadır.²¹ Meclis içerisinde her ne kadar ortak bir ideolojik perspektif yakalanamamış olsa da, mebusların ortak bakışı noktasında; ulusçu, halkçı, tam bağımsız, demokratik olabilme çabaları açıkça görülmektedir.²² Mondros Mütarekesi sonrasında ortaya çıkan mandacılık istekleri ve bölgesel direniş çareleri karşısında, yeni açılan meclis tam bağımsızlık tezini temel amaç olarak kabul etmiştir. Çok çeşitli fikirlerin ve şahsiyetlerin mevcut bulunduğu bu meclis içerisinde tek ve en güçlü ortak payda: Misak-ı Milli amacını gerçekleştirmek olmuştur.²³

Birinci Büyük Millet Meclisi'ni içerisinde her ne kadar bağımsızlığı kazanma mücadelesi amacı güdülse de, zaman içerisinde çeşitli görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Fikir ayrılıkları 1920 yılı sonlarına doğru iyice artmış ve 1921 yılında, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun kabulü sonrasında ise ayrışmanın boyutları daha ileri seviyelere taşınmıştır. Büyük Millet Meclisi, içinde bulunulan sıkıntılı süreçte, radikal kararlar almak mecburiyetinde kalmış ve bu amacı doğrultusunda da meclis içi çekişmelerin en alt seviyede tutulmasını hedeflemiştir. Hükümete yakınlığı ile tanınan mebuslar meclis içerisinde sağ tarafta, karşı gurup sol tarafta, yaşlı ve tarafsız mebuslar ise orta bölümlerde oturmayı tercih etmişlerdir. Malta sürgününe gönderilmiş mebusların dönmesi ile birlikte muhalif grup daha

¹⁷ A., Sevim, Öztoprak, İ., ve Tural, M. A., *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, ATAM Yayınları, Ankara 2006, s. 95.

¹⁸ İhsan, Güneş, *Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2008, s. 74.

¹⁹ Yalçın, s. 195.

²⁰ Aybars, s. 196.

²¹ Sabahattin, Selek, *Anadolu İhtilali*, Cilt: 1, Kastaş Yayınları, İstanbul 1987, s. 349.

²² Güneş, s. 2.

²³ Aybars, s. 203.

güçlenmiştir. Meclis hükümetine karşı bir nevi muhalefet yapan bu grup üyeleri, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne tamamen ters düşüncelere sahip olmasalar da, meclis içerisinde kendilerine İkinci Grup ismini takmışlardır. Önceleri 120 kişi kadar olan bu grup, kendisine güçlü bir başkan bulamadığı için zaman içerisinde gücünü ve etkinliğini yitirmiştir.²⁴

Birinci Meclis'in (23 Nisan 1920–16 Nisan 1923) Türk tarihindeki önemli vazifesini tamamlayıp Milli Mücadele'yi zaferle taçlandırmasından sonra görevine son verilmiş, yeni meclis ise 11 Ağustos 1923'te göreve başlamıştır.²⁵

2. Birinci Millet Meclisi'nde Kayseri Mebusları

2.1. Ahmet Hilmi Bey (Kalaç)

1887 yılında²⁶ Kayseri ili Kocasinan İlçesine bağlı Serçeönü Mahallesi'nde doğmuştur. Duyun-u Umumiye Müdürü Hallaçoğlu Mehmet Faik'in oğludur. 1914 tarihinde Yüksek Öğretmen Okulu Fen Şubesi'nden mezun olmuştur. 20 Mart 1910 tarihinde Kayseri İdadisi'nde Tarih ve Coğrafya Öğretmenliğine, aynı yılın Eylül ayında Liva Maiyet Memurluğuna tayin edilmiştir. 29 Ağustos 1910 tarihinde yayın hayatına başlayan Erciyes Gazetesi'nin başyazarı olmuştur. 1911 yılında Adana Maiyet Memurluğuna atanmış; Bağçe, Bor, Bozkır ve Sivas'ın Kangal ilçelerinde Kaymakam Vekilliği yapmıştır.²⁷ 2 Aralık 1913 tarihinde Suşehri Kaymakamlığı'na ardından 1917 yılı Haziran ayında Karaman Kaymakamlığına tayin olmuştur. 30 Ocak 1919 tarihinde İstanbul Hükümeti tarafından görevden alınmış, bunun üzerine tekrar Kayseri'ye gelerek Erciyes Gazetesi'ni yeniden çıkarmaya başlamış ve Milli Mücadele'yi desteklemiştir.²⁸ Havza Genelgesi ile başlayan işgal protestolarına Kayseri'den de destek gelmiştir. Yapılması düşünülen açık hava mitinginin Kayseri Mutasarrıfı Ali Ulvi Bey tarafından engellenmesi üzerine halk, Aynalı Gazino olarak bilinen mekânda toplanmıştır. Ahmet Hilmi Bey toplanan halka heyecan dolu bir konuşma yaparak; Türklerin esaret kabul edemeyeceğini, tek çare olarak düşman yurttan atılıncaya kadar mücadele etmenin gerektiğini vurgulamıştır.²⁹

²⁴ Güneş, s. 207–208.

²⁵ Güneş, s. 130.

²⁶ *TBMM Albümü*; Cilt: I. (1920–1950), TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010, s. 42.

²⁷ Fahri, Çoker, *Türk Parlamento Tarihi (Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919–1923)*, Cilt: III, TBMM Vakıf Yayınları, Ankara 1994, s. 633.

²⁸ Ramazan, Tosun, “Milli Mücadele Döneminde Kayseri’de Kurulan Milli Cemiyetler ve Faaliyetleri”, *I. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri (11–12 Nisan 1996)*, Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırma Merkezi, Kayseri 1997, s. 339.

²⁹ Rifat, Önsoy, “Milli Mücadele’de Kayseri”, *I. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri (11–12 Nisan 1996)*, Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırma Merkezi, Kayseri 1997, s. 232.

Sivas Kongresi'ne Kayseri Delegatesi olarak katılmış³⁰ ve dönüşünde Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti'nin kuruluşunda yer almıştır. Son Osmanlı Mebusan Meclisi için seçilen Ahmet Remzi Efendi'nin istifası üzerine Kayseri Mebusu olarak İstanbul'a gitmiştir. Meclisin kapatılması sonrasında ise, Temsil Heyeti'nin teklifi ile Ankara'ya gelerek 31 Temmuz 1920 tarihinde meclise dâhil olmuştur. Birinci Meclis'te çeşitli komisyonlarda ve tetkik kurullarında görev almıştır. Bu meclis dönemi içerisinde 29 kez kürsüye gelerek konuşma yapmıştır. 3 soru önergesi vermiş, Boğazlayan Kaymakamı Ulusal Şehit Kemal Bey'in ailesine "Vatani Hizmet Aylığı Bağlanmasına Dair Kanun" önerisi ise 14 Ekim 1922'de 271 sayılı kanun olarak kabul görmüştür. VII. dönemde dâhil olmak üzere Kayseri Milletvekili seçilmiş ve 1946 yılına kadar vekillik görevine devam etmiştir.³¹ 1946 yılında memuriyetten emekli olmuş, yaşamının geri kalan kısmını Ankara'da sürdürmüştür. 19 Haziran 1966 tarihinde vefat etmiş olup, evli ve altı çocuk sahibidir.³²

Ahmet Hilmi Kalaç'ın 1960 yılında yayımlanmış olan "Kendi Kitabım" adlı hatıratında: 1904 ile 1920 yılları arasındaki öğrenim hayatı, meşrutiyet yılları ve Osmanlı Devleti'nin siyasi, ekonomik ve askeri gelişmelerinden bahsetmektedir. Eserinde kaymakamlık görevi için bulunduğu yerler hakkında geniş bilgiler vermiş, ayrıca 1915 tarihli Tehcir Kanunu'nun uygulanışı noktasında yaşadığı tanıklıklarını anlatmıştır. Büyük Millet Meclisi'ne mebus olarak katıldığı döneme kadarki süreci anlattığı eserin içerisinde Milli Mücadele anıları da yer almaktadır.³³

Ahmet Hilmi Kalaç'ın Kayseri Maiyet Memuru iken yazmış olduğu "Kayseri'nin Ekonomik Durumu" adlı kitap 1329(1911) tarihinde "Kayseri'yi

³⁰ Sivas Kongresi hazırlıkları başlayınca Kayseri'den de üç delegenin kongreye gitmesi gündeme gelmiş ve 1919 yılı Ağustos ayında konu Kayseri kamuoyunda tartışılmaya başlanmıştır. Ellinin üzerinde kişinin katılımıyla yapılan bir toplantı esnasında kongreye katılacak üç kişi belirlenmiştir. Bu kişiler: İmamzade Ömer, Katıpzade Nuh Naci ve Kalaçoğlu Ahmet Hilmi olmuştur. İmamzade Ömer ilk etapta gitme noktasında tereddüt yaşasa da üç kişilik delege heyeti gizli olmak kaydıyla (kendilerine tüccar süsü vererek) Sivas'a hareket etmiştir. Zübeyr Kars, *Milli Mücadelede Kayseri*, Atam Yayınları, Ankara 1999, s. 31-32. Kayseri delegeleri kongreye zamanında yetişememiş ama Mustafa Kemal ile özel bir görüşme yapmışlardır. Mustafa Kemal'in, Kayseri Heyeti'nin Sivas Kongresi'ne geç katılmalarının nedeninin, Kayseri Mutasarrıfı olup olmadığı yönündeki sorusu karşısında Ahmet Hilmi Bey özetle: Mutasarrıfın böyle bir engelleme girişiminde bulunacak güce sahip olmadığını, sadece Kayseri halkının önemli meselelerde iyi ve detaylı düşünme taraftarı oldukları için kararın geciktiğini söylemiştir. Kayseri'nin bundan sonraki süreçte Milli Mücadele safında olacağını da Mustafa Kemal'e iletmiştir. Tosun, s. 339.

³¹ Ahmet Hilmi Kalaç 1920 ile 1946 yılları arasında sürdürdüğü milletvekilliği görevi ile Kayseri'nin en uzun milletvekilliği yapan şahsı unvanını yakalamıştır. Ali Aktan ve Özen Tok, *Kayseri'nin 1910'lu Yıllarda Yayınlanan İlk Gazetesi Erciyes*, Kayseri B.Ş.B Kültür Yayınları, Kayseri 2009, s. 7.

³² Çoker, Cilt: III, s. 634.

³³ Ahmet Hilmi, Kalaç, *Kendi Kitabım*, Yeni Matbaa 1960.

Bilmek İster misiniz Yahut Kayseri'nin Mevki-i İktisadisi”³⁴ başlığıyla Erciyes Matbaası'nda basılmıştır. 58 sayfadan oluşan bu eser: Kayseri'de Pastırmacılık, Kasap Hayvanlarından Daha Nasıl İstifade Edilebilir?, Yün, Halıcılık, Hayvan Derileri, Diğer Satılan Ürünler, Yağ ve Hububat, Yumurta, Bir Kısım Ticari Mallar, Güherçile ve Bahçecilik alt başlıklarına sahiptir. Kalaç, kitabı yazma amacını belirtirken; öncelikle içinde bulunulan çevreyi iyi tanıma ve bu sayede eksikliklerini gidererek daha başarılı çalışmalara imza atabilme düsturundan söz etmiştir. Bu amaç doğrultusunda ticaretle uğraşan kişilerle görüşüğünü ve Kayseri ticari hayatı hakkında malumatlar aldığını dile getirmiştir.³⁵

Kayseri Mutasarrıfı Ahmet Muammer Bey³⁶(daha sonra vali olacak), Kayseri'de bir gazete çıkarmak istemiş ve Ahmet Hilmi Bey'den de yazarlık yapmasını rica etmiştir. Hilmi Bey matbaa ve gazetenin memleket için sağlayacağı faydaları anlatan ilk yazısını hazırlayarak çıkacak olan Erciyes Gazetesi yetkililerine ulaştırmıştır. Gazetenin çıkan ilk sayısı Muammer Bey tarafından beğenilmemiştir(içerik ve şekil bakımından). Bu başarısız ilk denemenin ardından Muammer Bey çıkarılacak gazetenin tüm sorumluluğunu Ahmet Hilmi Bey'in de içerisinde bulunduğu bir heyete havale etmiştir. Ahmet Hilmi Bey başyazar olarak 29 Ağustos 1910 tarihinde gazetenin gerçek anlamda ilk sayısını yayınlamıştır. Halk tarafından büyük bir heyecanla karşılanan gazete kısa sürede tükenmiştir. Gazete her pazartesi çıkarılmaya başlanmıştır.³⁷ Hilmi Bey'in gazetede yayınlanan yazılarının millî hisler uyandırması, Muammer Bey'in yerine vekâleten atanan yeni mutasarrıf Arnavut asıllı Rauf Bey tarafından eleştirilmiş, yazıların Osmanlılık fikrini taşıması yönünde Hilmi Bey'e tenkitlerini ulaştırmıştır.³⁸

“Kayseri Halkevi Erciyes Dergisi” olarak 1 Mart 1938 tarihinden itibaren yayınlan dergide de Ahmet Hilmi Kalaç'ın makaleleri yayınlanmıştır. Erciyes Kelimesi Üstünde Atatürk'ün Bir Tahlili, Kızılcahamam'dan Kayseri'ye Bakış, Kurban Bayramı, Demokrasi, 30 Ağustos Zafer Bayramı, Atatürk'ün Ankara'dan Son Ayrılışı yayınlanan makalelerden birkaçıdır.³⁹

³⁴ Ahmet Hilmi, Kalaç, *Kayseri'nin Ekonomik Durumu*, Mazaka Yayıncılık, Kayseri 2007, s. 8.

³⁵ Kalaç, s. 9.

³⁶ 1874 yılında İstanbul'da doğan Ahmet Muammer(Cankardeş) Bey, 1902 ile 1909 yılları arasında kaymakamlık görevlerinde (Hafik, Pınarbaşı, Kangal, Niksar, Rumeli bölgelerinde) bulunmuş, 1909 yılında Kayseri Mutasarrıfı olarak göreve başlamıştır. 1911 yılında Adana, ardından Konya Valiliği yapmıştır. 1913 yılında Sivas Valisi olarak atanmış, 1917 yılına kadar süren bu görevin ardından Konya Valiliği görevini üstlenmiştir. Mondros Mütarekesi sonrasında Ermeni Tehciri mevzusunda suçlu bulunarak Malta Adası'na sürgüne gönderilmiştir. 1923 yılında İkinci Büyük Millet Meclisi'nde Sivas Milletvekili olarak yer almıştır. 1928 yılında Kayseri'de vefat etmiştir. Ali Aktan ve Özen Tok, s. 5-6.

³⁷ Aktan ve Tok, s. 1.

³⁸ Aktan ve Tok, s. 2.

³⁹ Ahmet Nedim Kilci, Ahmet Hilmi Kalaç, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2005, s. 196.

Ahmet Hilmi Kalaç'ın Birinci Büyük Millet Meclisi içerisindeki faaliyetlerinden birkaçı şöyledir:⁴⁰

* 22 Eylül 1922 tarihinde toplanan Büyük Millet Meclisi'nin dördüncü birleşiminde, Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'nın durumu gözlemlemesi için Heyet-i Vekile'yi cepheye davet etmesi üzerine bir oturum düzenlenmiştir.⁴¹ Ahmet Hilmi Bey oturum esnasında Riyaset-i Celile'ye sunduğu teklifte: Heyet-i Vekile'nin toplu olarak gitmesinin görevleri aksatabileceği düşüncesiyle, Heyeti Vekile Reisi, Hariciye Vekili ve Sıhhiye Vekili'nden mürekkep bir heyetin gitmesinin uygun olacağını belirtmiştir.⁴²

* 3 Kasım 1922 tarihinde Lozan Konferansı ile ilgili olarak toplanan Meclis üçüncü oturumunda⁴³ Riyaset-i Celile'ye sunduğu bir teklifte: Misak-ı Milli tespiti sırasında; İskenderun, Antakya ve Halebîn de bu sınırlar içerisinde alınmasını talep etmiştir. Bu isteğine delil olarak da: Anadolu'da yaşamış olan Hititlerin Turan soyundan oluşunu, bahsi geçen mevkiilerin de bu devletin sınırları içerisinde olmasından dolayı Türk memleketi sayılması gerektiğini iddia etmiştir. Bu iddiasını Profesör Jorj Gating'in İskenderun civarında bulunan Sakçağözü Höyüğü'nde yaptığı çalışmalarla desteklemeye çalışmıştır.⁴⁴

2.2. Ahmet Remzi Bey (Akgöztürk)

1871 tarihinde Kayseri ili Melikgazi ilçesinde doğmuştur. Ulemadan Nuh Necati Efendi'nin oğludur. Medrese eğitimini tamamladıktan sonra 1898'de önce müderris ve aynı yıl içerisinde Terakki Mektebi Başöğretmeni oldu. 21 Ağustos 1911 tarihinde Kayseri Müftüsü olarak göreve getirildi. İstanbul'un işgali sonrasında Hürriyet ve İtilaf Fırkası iktidara geldi ve Şeyhülislam Mustafa Sabri'nin Kayseri'deki propaganda faaliyetlerine imkân tanımadığı için 2 Nisan 1919 tarihinde müftülük görevinden alındı.⁴⁵ Ahmet Remzi Bey, Kayseri müftülüğünden azledildikten sonra Kayseri Sultanisi'nde(Kayseri Lisesi) Farsça Öğretmenliği yaptı.⁴⁶ Mustafa Kemal ve maiyetinin Kayseri'ye ulaştığı 19 Aralık

⁴⁰ Ahmet Hilmi Kalaç ile ilgili olarak Ahmet Nedim Kilci'nin hazırlamış olduğu 2005 yılına ait Yüksek Lisans Tezi içerisinde, Kalaç'ın 1920-1946 yılları arasında meclis dâhilindeki etkinlikleri konusunda detaylı bir inceleme yer almaktadır Kilci, s. 77-190.

⁴¹ *TBMM GCZ*, Cilt: III, 18.09.1922., s. 784-798. Ayrıca bakınız: Çoker, Cilt: II, s. 154-172.

⁴² Çoker, Cilt: II, s. 166.

⁴³ Çoker, Cilt: II, s. 323-368.

⁴⁴ Çoker, Cilt: II, s. 364.

⁴⁵ Çoker, Cilt: III, s. 639.

⁴⁶ Ali Sarkoyuncu, " Milli Mücadele'de Kayserili Din Adamları Müftü Ahmet Remzi ve Müderris Mehmet Âlim Efendiler", *II. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri (16-17 Nisan 1998)*, Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırma Merkezi, Kayseri 1998, s. 383.

1919 tarihinde onu karşılayanlar arasında, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı olarak görev yapan Ahmet Remzi Bey de yer aldı.⁴⁷

16 Mart 1920 tarihinde İstanbul'un işgali üzerine, Kayseri Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı Ahmet Remzi Bey ve birkaç arkadaşı Ankara'da bulunan Heyet-i Temsiliye'ye bir telgraf göndermişler ve işgalin yarattığı üzüntü ve bu andan itibaren üzerlerine yüklenen ağır yükten bahsetmişlerdir. Telgrafın bir bölümünde: “ *Bu gün üç yüz milyon Müslüman'ın ilahi dayanağı olan ve altı yüz senelik şanlı bir maziye sahip olan Osmanlı Hükümetinin taksimi cihetine gidilmesini bütün mevcudiyetimizle reddederiz.*” ifadeleri yer almaktadır.⁴⁸

Şeyhülislam Dürrizade Abdullah'ın Milli Mücadele karşıtı olarak yayınladığı fetvaya karşı, Ankara Müftüsü Rifat Börekçi'nin yayınlamış olduğu 22 Nisan 1920 tarihli fetvayı, Kayseri sabık müftüsü olarak imzalamıştır.⁴⁹ Son Osmanlı Mebusan Meclisi'ne Kayseri Mebusu olarak seçilse de istifa ederek meclise dâhil olmamıştır.⁵⁰ Ankara'da toplanacak olan meclis için yapılan seçimde de Kayseri Mebusu olarak seçilmiş ve 23 Nisan 1920 tarihindeki meclis açılışında hazır bulunmuştur. İrşad ve Şer'îye-Evkaf Komisyonlarında görev almış, 10 Mayıs 1920 tarihinde Kayseri Müftülüğü'ne yeniden atanmıştır. Nisab-ı Müzakere Kanunu ile birlikte iki görevi bir arada götürmesi kanunen yasak olunca, mebusluğunu sona erdirerek Kayseri Müftülüğü'ne devam kararını vermiştir.⁵¹

Sakarya Savaşı'nda kazanılan başarılar sonrasında, 29 Ağustos 1921 tarihinde, Kayseri'de bulunan Saat Kulesi Meydanı'nda Ahmet Remzi Bey önderliğinde gerçekleştirilen miting ile halkın milli ve manevi duyguları harekete geçirilmiş, miting sonrasında yapılan dua ise yine Ahmet Remzi Bey tarafından gerçekleştirilmiştir.⁵² Ahmet Remzi Bey'in büyük gayretleriyle Kayseri'de Milli Mücadele havası yakalanmıştır. Silahlı birliklerin oluşturulması, çevre illerin teşkilatlandırılması, çekilen protesto telgraflarıyla halkın bilinçlendirilmesi konularında Remzi Bey'in büyük hizmetleri olmuştur.⁵³ Milli Mücadele'nin savaş bölümü sona erdikten sonraki süreçte; başta Şapka Kanunu'na muhalif olma, Nakşibendî Tarikatı'nı yayma, inkılaplar aleyhinde vaaz verme suçlamalarıyla 29 Kasım 1925 tarihinde müftülük görevinden azledilmiştir.⁵⁴

⁴⁷ Sarıkoyuncu, “ Milli Mücadele'de...” s. 390. Ahmet Remzi Bey Sivas Kongresi kararlarına uyarak Kayseri'de Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti'nin kurulmasına öncülük etmiş ve Cemiyet'in başkanı olmuştur.

⁴⁸ Kars, s. 75.

⁴⁹ Çelik, *Milli Mücadelede Din Adamları*, Cilt: 1, Emre Yayınları, İstanbul 1999, s. 298.

⁵⁰ *TBMM Albümü*, Cilt: I. (1920–1950), s. 42.

⁵¹ Çoker, Cilt: III, s. 640.

⁵² Çoker, s. 302.

⁵³ Çoker, s. 299.

⁵⁴ Çoker, Cilt: III, s. 640.

Kayseri Sultanisi'ndeki Farsça Öğretmenliğini 30 Eylül 1927 tarihine kadar sürdürmüş, hayatının kalan kısmında ise dini araştırma ve yazı faaliyetlerine devam etmiştir. 4 Kasım 1938'de Kayseri'de vefat etmiştir.⁵⁵ Son görev yeri Üsküdar Selimağa Kütüphanesi müdürlüğü olmuştur.⁵⁶ Seyyid Burhaneddin Mezarlığı'na defnedilen Sabık Kayseri Müftüsü evli ve altı çocuk babasıydı. Mecliste Müftü Ahmet Remzi Efendi ya da Müftü Remzi Efendi olarak tanınmıştır⁵⁷.

Kayseri Raşit Efendi Kütüphanesi'ne kayıtlı İslam Dini'nin kuralları, Kur'an ve Hadis telif ve tercüme eserleri mevcuttur. Bu kütüphaneye kayıtlı sekiz adet eseri görülmektedir. Bu eserlerden Müştakü'l- Fuad Fi Şerhi'l -Üstad ile İrşadü'l-kari Fi beyani'l-kaili'l-cari adlı eserleri basılmamıştır.⁵⁸

2.3. Mehmet Âlim Bey (Çınar)

1861 tarihinde Kayseri ili Bünyan İlçesi'nde doğmuştur. Abdülkadir Efendizade Mehmet Efendi'nin oğludur. Kayseri ve Adana medreselerinde eğitimini tamamlayarak müderris oldu. İzmir, Rodos, İstanbul, Kıbrıs ve Sivas'ta müderris ve vaiz olarak görev aldı. Sivas görevi esnasında Milli Mücadele yanlısı vaaz verdiği için Damat Ferit Hükümeti görevlilerince tutuklanarak İstanbul'a gönderildi. Yargılanması sonucunda beraat etti, memleketine dönerek Milli Mücadele yanlısı vaazlarını sürdürdü.⁵⁹ Kayseri'de Milli Mücadeleyi ilk organize hareket olarak destekleyen cemiyet "İhtiyat Zabitan Teavün Cemiyeti" oldu ve Müderris Mehmet Âlim Efendi de bu cemiyetin üyeleri arasında yer aldı.⁶⁰ Son Osmanlı Mebusan Meclisi'ne Kayseri'den seçilen mebusların içerisinde Âlim Efendi de vardı.⁶¹

Rifat Börekçi tarafından yayınlanan İstanbul Hükümeti karşıtı ve Milli Mücadele taraftarı fetvanın altına "Kayseri Mebusu Ulemadan Mehmet Âlim" unvan ve ismiyle imzasını attı. Ankara Müftüsü Rifat Börekçi tarafından hazırlanan ve birçok Anadolu kenti müftüsü tarafından desteklenen fetvanın özet olarak içeriği şu şekildedir: İstanbul'un işgal altında, padişahın ise esir olduğu, Anadolu işgalleri ve yapılan zulmün varlığı karşısında devletin hükümlerlik hakkını kaybettiği; vatan için savaşanların gazi ve şehit olarak ünvanlandırılacağı, bu uğurda savaşanlara karşı olanların dini bakımdan suçlu sayılacağı, düşman zorlamasıyla yayınlanan fetvalara itibar edilmemesi önemle duyuruluyordu. Fetvanın tam metni

⁵⁵ http://tr.wikipedia.org/wiki/Ahmet_Remzi_Akg%C3%B6zt%C3%BCrk(SGT: 10/04/10).

⁵⁶ <http://www.kayseri.gov.tr>(SGT 10/04/10).

⁵⁷ Çoker, Cilt: III, s. 640.

⁵⁸ Eserlerin isim listesi için bakınız: Serdar Sakin, "Ahmet Remzi Akgöztürk", *Kayseri Ansiklopedisi*, Cilt: 1, Ülke Yayıncılık, İstanbul 2009, s. 74.

⁵⁹ Çoker, Cilt: III, s. 635.

⁶⁰ Sarıkoyuncu, " Milli Mücadele'de..." s. 386.

⁶¹ Çelik, s. 301.

23, 27 ve 30 Nisan tarihlerinde yayınlanan Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'nde yer almıştır.⁶²

BMM mebus seçiminde Kayseri'yi temsilen seçilen Âlim Bey, 23 Nisan 1920 tarihinde gerçekleşen meclis açılışında Ankara'da bulundu.⁶³ Anadolu halkını aydınlatmak amacıyla Ankara'da oluşturulan Meclis İrşad(Aydınlatma) heyetlerinin birinde görev aldı. Bahsi geçen bu heyetin bünyesinde Hoca Âlim Efendi'nin yanı sıra Tevfik Rüştü(Aras)⁶⁴, Burdur Mebusu İsmail Suphi Soysallıoğlu da yer almaktaydı.⁶⁵ Mehmet Âlim Efendi, heyet içerisinde bulunan Tevfik Rüştü'nün, halkı aydınlatmak için kullanacağı lisanın sade olması yönündeki telkini üzerine: "Ya ben onlara Arapça mı Hitap edeceğim? Elbette istisnasız hepsinin sıkıntısız anlayacağı dille gerçekleri konuşacağım..." cevabını vermiştir. Bu görev esnasında Âlim Efendi dini ve manevi üslubunun etkisiyle ve kullandığı sade dille halkı oldukça etkilemiş, hocanın konuştuğu camiler tamamen dolmuştur. Büyük din adamı Âlim Efendi'nin önderliğinde faaliyetlerini sürdüren bu irşad ekibi, diğer ekiplerden daha etkili olduğu için Millet Meclisi tarafından yazılı olarak taltif edilmiştir.⁶⁶ Mecliste ve Ankara camilerinde yaptığı konuşmalarla da zafere olan inancı diri tutmaya yardımcı olmuştur. Vekilliği sona erince Kayseri'ye dönmüş ve 1923 yılında vefat etmiştir.⁶⁷ Evli ve 12 çocuk babasıdır.⁶⁸

2.4. Mehmet Atf Bey (Tüzün)

1885 yılında Arhavi İlçesi(Artvin İline bağlı) Kemerköprü Köyü'nde dünyaya geldi. I. Dönem Lazistan Milletvekili İbrahim Şevki Bey'in oğludur. 1911

⁶² Cemal, Kutay, *Kurtuluşun Kırvacı Din Adamları*, Aksoy Yayınları, İstanbul 1998, s. 200–202.

⁶³ [http://www.bilgi.com/ansiklopedi/Mehmet-Alim-Çınar\(SGT: 10/04/10\)](http://www.bilgi.com/ansiklopedi/Mehmet-Alim-Çınar(SGT: 10/04/10)).

⁶⁴ 1883'te Çanakkale'de doğmuştur. Beyrut Fransız Tıbbiye Mektebini bitirerek doktor olmuştur. Birinci TBMM döneminde Menteşe Milletvekili olan Kurmay Yarbay Mahmut Bey'in Düzce'de ayaklanmacılar tarafından şehit edilmesi üzerine boşalan milletvekilliğine 17 Haziran 1920'de seçilerek meclise girmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın izniyle kurulan "Türkiye Komünist Partisi"nin kurucuları arasında yer almıştır. İkinci TBMM zamanında İzmir Milletvekili seçilmiş ve 1925 yılında İsmet İnönü başkanlığındaki hükümette Dış İşleri Bakanı olarak görev yapmıştır. 1938 yılında kurulan İkinci Celal Bayar kabinesine kadar aralıksız olarak görevini devam ettirmiştir. 1939'da Londra Büyükelçiliğine atanmıştır. 1946 sonrasında Demokrat Parti'yi desteklemeye başlamıştır. Soyadı olan "Aras" Mustafa Kemal tarafından ona verilmiş bir soy ismidir. 5 Ocak 1972'de İstanbul'da ölmüştür. Serdar Sakin ve Sabit Dokuyan, "Sakarya Savaşı Sonrası Azınlıklar Meselesi ve TBMM", *History Studies*, Volume 2\1, Ankara Mart 2010s. 254. Ayrıca bakınız: Tevfik Rüştü Aras, *Atatürk'ün Dış Politikası*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2003, s. 215-216.

⁶⁵ Kutay, s. 241.

⁶⁶ Sarıkoyuncu, " Milli Mücadele'de..." s. 392.

⁶⁷ *TBMM Albümü*, Cilt: I. (1920-1950), s. 42.

⁶⁸ Ali, Sarıkoyuncu, *Milli Mücadelede Din Adamları*, Cilt: I., Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1995, s. 66. Ayrıca bakınız: [http://www.bilgi.com/ansiklopedi/Mehmet-Alim-Çınar\(SGT: 10/04/10\)](http://www.bilgi.com/ansiklopedi/Mehmet-Alim-Çınar(SGT: 10/04/10)).

tarihinde mülkiye mektebini bitirerek staj için Bağdat Vilayeti Maiyet Memurluğu'na atandı. Horasan ve Cezire'de kaymakam vekilliği yaptı. Birinci Dünya Savaşı sırasında yedek subay olarak görev aldı ve başarılarından dolayı savaş madalyasıyla ödüllendirildi. 1918 ve 1919 yıllarında Tafiye, Bünyan, Boğazlıyan ve Develi Kaymakamlığı yaptı. Develi'de Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti'ni⁶⁹ kurdu. Oluşturduğu milis kuvvetlerle Kozan Cephesi'nde Fransızlara karşı savaştı. BMM I. Dönem Kayseri Milletvekili olarak 23 Nisan 1920 tarihinde Ankara'da hazır bulundu.⁷⁰

Yenihan Ayaklanması üzerine, mebusluğu devam etmek kaydıyla, 15 Mayıs 1920 tarihinde Tokat Mutasarrıflığı'na atandı. Milletvekilliği ve memurluğun bir arada yürütülmesini yasaklayan Nisab-ı Müzakere Kanunu(5 Eylül 1920) dolayısıyla 5 Ekim 1920'de milletvekilliğine geri döndü. Meclis içerisinde değişik komisyon ve tetkik kurullarında çalıştı. 4 Ağustos 1923 tarihinde Kırşehir Mutasarrıflığı'na atandı ve II. Dönem vekil seçimine katılmadı. Kırşehir'in il olması ile 4 Ağustos 1923 tarihinde vali olarak görevine devam etti. 11 Ocak 1925 tarihinde Ankara Valisi oldu. 23 Haziran 1927 tarihinde Mülkiye Dairesi Başkanlığı'na getirildi. III. Dönem'de Rize Milletvekili seçilince 31 Ekim 1927 tarihinde görevinden ayrıldı ve vekillik yapmaya başladı. IV. Dönem Rize, V.,VI.,VII. ve VIII. dönemlerde Çoruh Milletvekili olarak vekillik görevini 1950 yılına kadar sürdürdü. Bu tarihten itibaren politikadan ayrıldı ve 3 Nisan 1970 tarihinde Ankara'da vefat etti. Evli ve dört çocuk babasıdır. Hem mecliste ve hem de cephedeki hizmetleri dolayısıyla 17 Mart 1924 tarihinde meclis kararı ile Kırmızı-Yeşil şeritli İstiklal Madalyası'yla ödüllendirildi.⁷¹

Birinci Meclis içerisinde çok fazla aktif rolde göremediğimiz Mehmet Atıf Bey, 6 Mart 1923 tarihinde Büyük Millet Meclisi'nde düzenlenen ve Lozan Konferansı'nda sunulan sulh teklifiyle ilgili olarak, birleşimin üçüncü celsesinde⁷² Riyaseti Celile'ye verilen bir teklifin altına Kayseri mebusları Ahmet Hilmi Bey(Kalaç) ve Sabit Bey (Gözügeçgel) ile beraber imza atmıştır. Teklif içerisinde: İtilaf devletlerinin önerdiği sulh maddelerinin memleketin istiklalini tehdit ettiği, bu şartlar altında savaşmanın zaruri olduğu, memleketin mali, iktisadi ve idari meselelerinde milletin ve memleketin çıkarlarını gözetmek şartıyla sulh

⁶⁹ Milli Mücadele esnasında Kayseri ili Develi ilçesinde(Everek) kurulan ilk cemiyet olarak öne çıkan "Cemiyet-i İslamiye"nin oluşumunda Develi Kaymakam'ı Mehmet Atıf Tüzün Bey de önemli bir rol üstlenmiştir. Birinci Meclis'e mebus olarak seçilen Mehmet Atıf Bey'in, Ankara'ya ulaşabilmesi için gereken 16 bin kuruşluk yolluk da cemiyet tarafından verilmiştir. Bayram Sakallı, "Milli Mücadele'de Kayseri Yöresi'nde Teşkilatlanma; Kayseri ve Develi Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti", *II. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri (16-17 Nisan 1998)*, Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırma Merkezi, Kayseri 1998, s. 378 ve 382.

⁷⁰ Çoker, Cilt: III, s. 636.

⁷¹ Çoker, Cilt: III, s. 637.

⁷² Çoker, Cilt: II, s. 772-821. Ayrıca bakınız: *Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları*; Cilt: IV, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1985, 06.03.1923., s. 150-191.

görüşmelerine devam edilmesi isteği dile getirilmiştir. Ayrıca, memleketin bir an önce boşaltılmasının İtilaf devletleri tarafına acilen iletilmesi talep edilmiştir.⁷³

2.5. Osman Bedreddin⁷⁴ Bey (Uşşaklı)

1874 tarihinde Kayseri İli Melikgazi İlçesi'nde Dünyaya geldi. Yüzbaşı Mustafa Efendi'nin oğludur. Rüştiyeyi bitirdi, medresede eğitimi aldı, muhasebecilik ve Ziraat Bankası Müfettiş Yardımcılığı yaptı, ticaretle meşgul oldu.⁷⁵ Milli Mücadele sürecinde Müdafaa-yı Hukuk Cemiyeti'nde çalıştı. Başkanlığını Kayseri Sabık Müftüsü(1911- 1919 arasında müftülük yapmıştır) Ahmet Remzi Efendi'nin yaptığı Müdafaa-i Hukuk teşkilatının idare heyeti içerisinde Ahmet Hilmi Bey ile birlikte Osman(Uşşaklı) Bey de yer aldı. Cemiyet merkezi olarak günümüzde Cumhuriyet Meydanı olarak bilinen mevkide yer alan Saat Kulesi'nin yanındaki bina seçilmişti.⁷⁶

Kayseri Mebusu olarak 23 Nisan 1920 tarihinde meclise dâhil oldu. Meclis I. Dönemi'nde; Maliye ve Bayındırlık Komisyonu Kâtipliği, Dilekçe ve Tasarı Komisyonları Sözcülüğü yaptı. Meclis toplantılarında toplam 18 kez söz aldı. İki kanun önerisinden birisi olan “Eski Borçların Ödenme Şekli”ne dair önerisi, 12 Nisan 1923 tarihinde 328 sayılı kanun olarak kabul edildi.⁷⁷ Birinci Meclis dâhilinde oluşmaya başlayan muhalefet grubunun içerisinde (İkinci Grup) yer aldı.⁷⁸ Milletvekilliği süresi dolunca Kayseri'ye döndü. 4 Mart 1945 tarihinde vefat etti.

Osman Bey'in Birinci Meclis içerisindeki etkinliklerine birkaç örnek olarak şunları verebiliriz:

---

⁷³ Çoker, Cilt: II, s. 808.

⁷⁴ Bazı kaynaklarda “Bedreddin” isimi de kullanılırken bazı kaynaklarda ise “Zeki” ismi ile anılmıştır. Karşılaştırma için bakınız: Nurettin Can Gülekli ve Rıza Onaran, *TBMM'nin 50. Yıldönümü (1920-1970)*, MEB Yayınları, İstanbul 1973, s. 35., *TBMM Albümü*, Cilt: I. (1920-1950), s.42.

⁷⁵ Çoker, Cilt: III, s. 638.

⁷⁶ Kars, s. 38.

⁷⁷ Çoker, Cilt: III, s. 638.

⁷⁸ Birinci Büyük Millet Meclisi'nde Mustafa Kemal Paşa'ya muhalif milletvekillerince oluşturulan İkinci Grup üyeleri 8 Nisan 1923'te yapılan İkinci Meclis seçimlerinde parlamento dışında kalarak etkinliğini kaybetmiştir. Osman Bey'in yanı sıra Birinci Dönem Kayseri Mebusu Rifat Bey de(Çalık) İkinci Grup'un üyeleri arasındadır.

http://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0kinci_Grup (SGT: 10/04/10) Ayrıca bakınız: Güneş, s. 205-214.

* Meclis'in, 6 Mart 1922 tarihinde yaptığı toplantının⁷⁹ üçüncü oturumunda: Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey'in(Tengirşenk)⁸⁰ Avrupa seyahatine giderken İstanbul Hükümeti ve halife ile yapmış olduğu temasla ilgili görüşülmüştür. Görüşmeler esnasında Osman Uşşaklı Bey'in de altında imzası bulunan bir teklif gündeme getirilmiştir. Bu teklif içerisinde: Yapılan görüşmenin esasının açıklanması ve meclisin durumla ilgili görüşleri sorulmuştur.⁸¹

* Lozan Konferansı devam ettiği bir süreçte, konferansla ilgili yapılan 25 Ocak 1923 tarihindeki meclis görüşmelerinde⁸² söz alan Osman Bey: Rauf Bey'in(Orbay),⁸³ mecliste gizli celselerde görüşülen mevzuların kısa süre sonra İngiliz gazetelerinde yer alması sorununa karşın vekilleri uyarması üzerine, bilgi sızdıran vekillerin kimler olduğunun açıklanmasını ve meclisin zan altında bırakılmamasını Rauf Bey'den rica etmiştir.⁸⁴

⁷⁹ Çoker, Cilt: II, s. 43-49. Ayrıca bakınız: *TBMM GCZ*, Cilt: III, 06.03.1922., s. 14-19.

⁸⁰ Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nde Kastamonu Milletvekili iken, 16 Mart 1920 tarihinde İstanbul'un işgali ile yeni açılacak olan TBMM'ye katılmak üzere Ankara'ya gelmiştir. İkinci Dönem Sinop Milletvekili seçilen Tengirşenk, 1925 tarihinde İktisat Profesörü olmuştur. 8. dönem Sinop Milletvekili olarak Demokrat Parti'den meclise girmiştir. 15 Nisan 1969 tarihinde ölmüştür. Fahri Çoker, Cilt: III, s. 627. "31 Mart Vakası" sonrasında meclis tarafından kurulan tahkik heyetinin başkanlığını yapmış olan Tengirşenk, bu dönem gerçekleşen olaylara anıları içerisinde yer vermiştir. Yusuf Kemal Tengirşenk; *Vatan Hizmetinde*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s. 131-142.

⁸¹ Çoker, Cilt: II, s. 43. Ayrıca bakınız: *TBMM GCZ*, Cilt: III, 06.03.1922., s. 14.

⁸² Çoker, Cilt: II, s. 485-495. Ayrıca bakınız: *TBMM GCZ*, Cilt: III, 25.01.1923., s. 1220- 1229.

⁸³ 31 Mart Vakası sırasında Hareket Ordusu'nun eylemlerine katılan Hüseyin Rauf Orbay, Trablusgarp Savaşı sırasında silah ve cephaneye sevkiyatında görev almıştır. Balkan Savaşları esnasında gösterdiği kahramanlıklar dolayısıyla "Hamidiye Kahramanı" olarak tanınmıştır. 30 Ekim 1918 tarihinde Osmanlı Devleti'nin imzaladığı Mondros Ateşkes Antlaşması imza heyeti Başkanlığı yapmıştır. Milli Mücadele'nin başlangıcından itibaren var olan Rauf Bey, Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nde Sivas Milletvekili olarak görev almıştır. İstanbul'un 16 Mart 1920 tarihinde işgalinden sonra Malta'ya sürgün gönderilmiş ve buradan dönüşünde Sivas Milletvekili olarak TBMM'ye katılmıştır. II. Mecliste İstanbul Milletvekili olan Orbay, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kurucuları arasında yer almıştır. 1926 yılında Atatürk'e düzenlenmek istenen suikastla ilgili olarak on yıl hapse mahkûm edilmiştir. Bu sırada yurt dışında olduğu için tutuklanamamıştır. 1933 tarihinde affedilmiş ve 1935 tarihinde yurda dönmüştür. 1939 da Kastamonu Milletvekili olarak seçilmiştir. 1942'de Londra Büyükelçisi olmuş ve bu görevi 1944'e kadar sürdürmüştür. 1964 yılında ölmüştür. Sakin ve Dokuyan, s. 248. Ayrıca bakınız: Rauf Orbay, *Cehennem Değirmeni Siyasî Hatıralarım*, Cilt: 1-2, Emre Yayınları, İstanbul 1993, s. 15-300 (Cilt: 1) ve s. 9-265 (Cilt: 2).

⁸⁴ Çoker, Cilt: II, s. 492.

2.6. Rifat Bey (Çalık)

1888 tarihinde Kayseri’de doğdu. Çalıkağaoğlu Mustafa Sabri Efendi’nin oğludur. 1911 yılında İstanbul Hukuk Mektebi’nden mezun oldu. 2 Ağustos 1914 tarihinde Kayseri Belediye Başkanlığı⁸⁵ görevine başladı. Osmanlı Mebusan Meclisi’ne mebus olarak seçildi fakat meclis feshedilince (21 Aralık 1918) Kayseri’ye geri dönerek Belediye Başkanlığı’na devam etti. Sivas Kongresi sonrasında Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti’ne dâhil oldu.⁸⁶ İzmir’in İşgali ile toplumsal tepkilerde görülen artışın bir yansıması olarak, Kayseri Belediye Başkanı Rifat Çalık’ın başını çektiği ve Kayseri ileri gelenlerinin desteklediği işgalleri protesto eden bir telgraf Mayıs 1919 tarihinde işgal devletlerine gönderildi.⁸⁷

Kayseri’de kurulan milli cemiyetlerden birisi “Kayseri Tanışma Yurdu”dur. Cemiyetin nizamnamesinde yer alan bilgiye göre: “Tanışma Yurdu” 23 Ağustos 1919 tarihinde Kayseri Belediye Başkanı Rifat Bey, Karaman Kaymakamı Kalaçzâde Ahmet Hilmi, Tavlusunlu Dr. İsmail, Dava Vekili Mustafa Kemal ve Ahmet Zeki Beyler tarafından faaliyete geçirilmiştir.⁸⁸

---

⁸⁵ Rifat Bey, bahsi geçen dönem Belediye Başkanlığı esnasında, Bünyan bölgesindeki tehirci tabii olan vatandaşların can ve mal güvenliğini sağlama konusunda aktif rol oynamıştır. Kayseri Ansiklopedisi, “Ahmet Rifat Çalık”, Cilt: 1, Ülke Yayıncılık, İstanbul 2009, s. 347.

⁸⁶ Çoker, Cilt: III, s. 641.

⁸⁷ Gönderilen telgraf metni şöyledir: "Güzel yurdumuz, öz Türk memleketimiz olan İzmir'in Yunan'a verildiğini büyük üzüntü ve şaşkınlıkla haber aldık. Üzüntümüz kutsal vatanımızın her parçasını koruma hususundaki azim ve kesin kararımızdan kök almaktadır. Zekâ ve adaletlerinden emin olduğumuz İtilâf Devletlerince hiç bir zaman unutulmamalıdır ki büyük İslâm çoğunluğa karşı girişilen bu işgal asla devamlı olamaz ve bu Yunanlılarla aramızda ebedi bir ayrılık ve uyuşmazlık sebebi olacaktır. Şimdiye kadar çıkmamasına çalıştığımız, Osmanlı halkları arasında fenalıkların burada da ortaya çıkmasına yol açacaktır. Hak ve adalete isyandan başka manâ veremediğimiz bu işgalin süratle durdurulmasına ve açık olan haklılığımızın tamamıyla tanınmasına İtilaf Devletlerinin gayret edeceklerine ve Osmanlı hükümetimizin de haklı görevini tam olarak yerine getirmeye giriştiğine kesin olarak güvenmek, sükûnet ve soğukkanlılığımızı korumaya büyük gayret gösteriyoruz. Bu sebeple yapılan işgali bütün gücümüzle protesto ediyor ve tartışmasız Osmanlı haklarının güven altına alındığı müjdesini makine başında bekliyoruz." Kilci, s. 58.

⁸⁸ Mehtap, Dağcı, *Ahmet Rifat Çalık'ın Hayatı ve Faaliyetleri*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2004, s. 43.

Rifat Bey Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nde Kayseri Mebusu olarak görev aldı. Meclisin dağıtılması üzerine Ankara'dan gelen teklifi geri çevirmeyerek 31 Temmuz 1920 tarihinde Kayseri Mebusu olarak meclise dâhil oldu. Defteri Hakani(Tapu-Kadastro) Başkanlığı da yapan Çalık'a, mecliste oluşan İkinci Grup'a yakın bulundu. Bu grubun temsilcisi olarak 16 Ağustos 1922 tarihinde Adliye Vekilliği'ne seçildi.⁸⁹ Rifat Çalika mecliste oluşan İkinci Grup'a dâhil olmuşsa da asla yıkıcı bir muhalefet tarzı benimsemedi. Fakat bu taraf seçimi onu İkinci BMM dışında tutmaya yetti.⁹⁰ Birinci Meclis'in dağılması üzerine Kayseri'den bağımsız aday oldu fakat çok az bir oy farkıyla seçimleri kaybetti.⁹¹ İkinci Meclis seçimlerinde meclise giremeyince siyaseti bıraktı⁹² ardından Kayseri'de tekrar Belediye Başkanlığı görevine seçildi (üçüncü kez).⁹³

Büyük Millet Meclisi'nin Birinci Dönemi içerisinde 22 kez meclis konuşmalarına katılan Rifat Bey'in meclis içi faaliyetlerinden bir tanesi örnek olarak buraya alınmıştır.⁹⁴ Çalika'nın bu girişimi şu şekilde cereyan etmiştir: Lozan Konferansı azalarından Trabzon Mebusu Hasan Bey'in meclisteki izahatları hasebiyle toplanan⁹⁵ 1 Ocak 1923 tarihli birleşiminin üçüncü oturumunda, Adliye Vekili olarak Rifat Bey de söz almıştır. İtilaf devletlerinin adli makamlar üzerindeki mevcut kapitülasyonları kaldırma isteğinde oldukları, fakat getirilmek istenen yeni düzenleme ile Türk adli yapısı bünyesindeki yabancı etkisinin daha da artacağını belirten Rifat Bey, sulh görüşmeleri sırasında Türk kanunlarının çok geri kaldığı yönündeki iddiaları kabul etmeyerek, Osmanlı Devleti'nin bu kanunları Avrupa'dan aldığını hatırlatmıştır. Türk mahkemelerinde yabancı hâkimlerin

⁸⁹ Ahmet Rifat Bey Adliye Vekili seçiminde Birinci Grup'a karşı muvaffakiyet kazanmıştır. Bu başarısı şu şekilde izah edilmektedir: İkinci Grup'un adayı Kayseri Mebusu Rifat Çalikaoğlu 35 yaşında hukukçu, az konuşur, kibar, yakışıklı, dostluğuna güvenilir, vicdanının emrettiği yolda yürümeyi kendine düstur ittihaz eden bir insandı. Birinci Grup'tan da kendisi ile pek sıkı dostluk ve arkadaşlık eden samimi arkadaşlara da malikti. Akşamları sessiz sedasız birkaç kadeh parlatır, hoş sohbet, kimsenin kalbini kırmaz, şuurlu bir gençti. Rifat Bey'in karşısında Birinci Grup'un namzedi Ali Sururi Efendi nedense hafif geldi, seçim gizli olduğundan Birinci Grup'tan birçok kimseler Rifat Bey'i tercih ettiler, reylerin tasnifinde, Ali Sururi Efendi'nin kaybettiği Rifat Bey'in çoğunlukla vekâleti kazandığı anlaşıldı. Mustafa Kemal Paşa da buna ses çıkarmadı. Rifat Bey ikinci seçime kadar Adliye Vekilliği'ni, Birinci Grup arkadaşları vekillerle gayet dürüst idare etti. Damar Arıkoğlu, *Hatıralarım*, Tan Gazetesi Matbaası, İstanbul 1961, s. 286.

⁹⁰ Bayram, Bayraktar, "Meclis-i Mebusan ve Büyük Millet Meclisi'nde Milletvekilliği Yapan Ahmet Rifat Çalika'nın Anılarında Kayseri ve Türkiye'den Yansımalar", *IV. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri (10-11 Nisan 2003)*, Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırma Merkezi, Kayseri 2003, s. 92.

⁹¹ Kayseri Ansiklopedisi, *Ahmet Rifat Çalika*, s. 349.

⁹² Bayraktar, "Meclis-i Mebusan..." s. 84.

⁹³ Ahmet Rifat Çalika 3 dönem Kayseri Belediye Başkanlığı görevini sürdürmüştür. Bu dönemlerin kapsadığı tarihler sırasıyla: 1914-1916, 1916-1919, 1924-1925'dir. Dağcı, s. 12.

⁹⁴ Çalika'nın meclis içerisindeki faaliyetlerinin geniş bir araştırması Mehtap Dağcı'nın Yüksek Lisans Tezi olarak hazırladığı "Ahmet Rifat Çalika'nın Hayatı ve Faaliyetleri" adlı çalışmada yer almaktadır. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Dağcı, s. 78-93.

⁹⁵ Çoker, Cilt: II, s. 406-441. Ayrıca bakınız: *TBMM GCZ*, Cilt: III, 01.01.1923., s. 1169-1197.

bulunması noktasındaki isteklerin ise kesinlikle kabul edilemeyeceğini ifade etmiştir.⁹⁶

Bünyan İplik ve 1940 yılında Adana Nebati Yağ Fabrikalarının⁹⁷ kuruluşunda yer aldı. İlk etapta, Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun tanıdığı kolaylıklardan yararlanarak Kayserili bir grup işadımıyla Bünyan İlçesi'nde açılan İplik Fabrikası kuruluşunda aktif bir rol üstlendi. Bu fabrika, bölgede yoğun olarak faaliyet gösteren halı dokumacılığı sektörüne hammadde kaynağı oluşturdu. Fabrikanın bir süre sonra yetersiz kalması üzerine, kapasitesi artırılarak battaniye ve yünlü kumaş dokumacılığı da yapılmaya başlandı. Sümerbank fabrikayı tamamen ele geçirdi ama Çalika fabrikada müdürlük görevine devam etti. Fabrika üretiminin büyük bir kısmını, Millî Savunma Bakanlığı için dokunmakta olan er kumaşı oluşturmaktaydı. Rifat Bey, fabrikadaki müdürlük görevinin yanı sıra, Kayseri'de özel bir bankada murakıplık ve Kayseri Kızılay Şubesi Başkanlığı'nı da sürdürmüştür.⁹⁸

Çalika'nın anıları büyük oğlu Hurşit Çalika⁹⁹ tarafından yayınlanmıştır. Hurşit Bey babasını anlatırken şu önemli özelliğine vurgu yapar: *"Onu, aynı devri yaşamış olan Türk aydınlarının çoğundan ayıran tarafı, tanık olduğu çeşitli olayları günü gününe not etmiş, değerlendirmiş olmasıdır. Eline geçen bazı belgeleri de, kendisinden sonra gelecek kuşakların faydalanabilmesi için saklamayı ihmal etmemiştir. ...Ne yazık ki bu not ve belgelerin çoğunu, bundan sonra gelecek anılara önsözünde anlatacağı nedenlerle, zaman zaman ortadan kaldırmak, yakmak zorunda kalmıştır."*¹⁰⁰ Çalık'a, 23 Şubat 1963 Tarihinde Kayseri'de vefat etmiştir. Evli ve üç çocuk babasıdır.¹⁰¹

⁹⁶ Çoker, Cilt: II, s. 431–435.

⁹⁷ İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı olmasından sonra, Adana'da yaşayan Kayserili iş adamlarından Nuh Naci Yazgan, Nuri Has, Hacı Ömer Sabancı ve Mustafa Özgür Beylerle birlikte Adana'da kurulan Türk Nebati Yağları Fabrikası'nın işletmesinde yer almış ve işletmenin müdürü olarak görev yapmıştır(1940). Dağcı, s. 48.

⁹⁸ Dağcı, s. 45.

⁹⁹ Ömer Hurşit Çalika, Rifat Çalika'nın oğludur. 1918 yılında Kayseri'de doğmuş, Kayseri Lisesi'nden sonra 1940 yılında Siyasal Bilgiler okulu'ndan mezun olmuştur. <http://www.mmd.org.tr/memberdetail.aspx?Memberid=149>(SGT: 10/04/10). Dünya Bankası'nda çalışan ilk Türk ünvanı Hurşit Çalika'ya aittir. Tutkun Akbaş, *"Dünya Bankası Temsilcisi Türkiye'den Nasıl Kovuldu?"* (30.09.2009) <http://www.odatv.com/>(SGT: 10/04/10). Hurşit Çalika 1980 yılında Dünya Bankası'ndan emekli olmuş ve 1995 yılına kadar aynı bankada müşavirlik görevini devam ettirmiştir. Hurşit Bey'in eserleri şunlardır: Ekvador: Kalkınma Sorunları ve Yolları(Heyet Raporu, 1979), Kurtuluş Savaşında Adalet Bakanı Ahmet Rifat Çalika'nın Anıları(1992). Kayseri Ansiklopedisi; "Ömer Hurşit Çalika", Cilt: 1, Ülke Yayıncılık, İstanbul 2009, s. 349. Bu eserlerin dışında ayrıca: Büyük İktisatçıların Temel Doktrinleri (1949), Türkiye İktisadi Kalkınması Hakkında Barker Misyonu Raporu(1951), Amerika Birleşik Devletleri Amme İdaresinde Personel Rejimi (1953)adlı eserleri mevcuttur.

¹⁰⁰ Taner, Akçam, "Arşivlerin Temizlenmesi", *Radikal Gazetesi*, 26/12/2004

¹⁰¹ Çoker, Cilt: III, s. 642.

2.7. Sabit Bey(Gözügeçgel)

1877 yılında¹⁰² Kayseri İli Kocasinan İlçesinde, Gözübüyükzade Münip Beyin oğlu olarak dünyaya geldi. Medrese eğitimi gördü ve ticaretle uğraştı. 1908'den sonra bir süre Şer'îye Mahkemesi başkâtipliği görevinde bulundu. 1913 yılında Kayseri'de çıkarılan Erciyes Gazetesi Sorumlu Müdürü oldu. 1915 yılında İttihat ve Terakki Fırkası'ndan İl Meclis Üyesi olarak politikaya girdi. Kayseri Gazetesi başyazarlığı görevinde de bulunan Gözügeçgel, yazılarıyla Milli Mücadele'yi ve Ankara Hükümeti'ni destekledi.¹⁰³

Sabit Bey, Kuvay-ı Milliye'nin kuruluş aşamalarına öncülük etti ve Fransızlarla çarpıştığı sırada yaralandı.¹⁰⁴ Kayseri halkı Milli Mücadele esnasında bu tip mücadelelerin yanı sıra, cepheye gönderdiği genç nüfusu ve mücadelenin her safhasında gösterdiği fedakârlıklarla, kazanılan zafere büyük katkı sağlamışlardır. Milli Mücadele sırasında Kayseri'den toplam 600 şehit verilmiştir. Bu sayının içerisinde yer alan 13 şehit askerimiz Türk ordusunun subay sınıfındadır.¹⁰⁵ Kayseri Anadolu işgali yıllarında nüfus bakımından önemli bir artışa sahne olmuştur. Şehir işgal edilmemiştir ama çevre işgal bölgelerinden gelenlerin yoğunluğu nüfus miktarını oldukça artırmıştır. Şehir içerisinde artan nüfus ve savaşın getirdiği yokluk nedeniyle yiyecek bulma sıkıntısı baş göstermişti.¹⁰⁶ Milli Mücadele'nin en şiddetli döneminin yaşandığı 1921 yılında Kayseri ili, Büyük Millet Meclisi'nin buraya taşınması tartışmalarında da gündeme gelmiştir. Yunan ordusu karşısında Sakarya Irmağı'nın doğusuna çekilen Türk ordusu, Ankara'da bulunan meclis içerisinde şiddetli tartışmalara neden olmuş ve 1921 yılı temmuz ayı sonlarına doğru Ankara'da bulunan önemli evrak ve eşyalarla birlikte bazı ailelerin Kayseri'ye taşınmasına karar verilmiştir. Ankara'dan Kayseri'ye doğru başlayan yoğun taşınma ve göç dalgası içerisinde; birçok bakanlık, Yenigün ve Sebilürreşad gazeteleri, Meclisin basım makineleri Kayseri'ye yollanmıştır. Kayseri Lisesi binası meclis toplantı yeri olarak ayarlanmış, meclis kürsüsü hazırlanarak üzerine Büyük Millet Meclisi levhası asılmıştır.¹⁰⁷

Birinci Dünya Savaşı'nın kaybedilmesinde en büyük sorumlu olarak görülen İttihat ve Terakki Partisi'nin memleket içerisinden silinmeye başlanması ile birlikte, Kayseri'de bulunan parti kulüp binası da kapatılmıştır. İttihatçı kimliği ile tanınan Sabit Bey, kulüp eşyalarını başka bir yere nakletmiş ve ittihatçılar

¹⁰² *TBMM Albümü*, Cilt: I. (1920–1950), s. 42.

¹⁰³ *TBMM Albümü*, Cilt: III, s. 643.

¹⁰⁴ *TBMM Albümü*, Cilt: III, s. 643.

¹⁰⁵ Suat, Akgül, "Milli Mücadele'de Kayseri ve Civarında Askeri Faaliyetler ve Lojistik", *II. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri (16–17 Nisan 1998)*, Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırma Merkezi, Kayseri 1998, s. 34.

¹⁰⁶ Kars, s. 8.

¹⁰⁷ Metin, Hülagü, "Türk Kurtuluş Savaşı Sırasında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Kayseri'ye Nakli Kararı", *IV. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri (10–11 Nisan 2003)*, Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırma Merkezi, Kayseri 2003, s. 281-282.

aleyhinde bir kamuoyu oluşmuşken dahi kendisinin bir ittihatçı olduğunu asla gizlememiştir.¹⁰⁸

Sabit Bey, 23 Nisan 1920 tarihinde Kayseri Mebusu olarak meclis açılışında hazır bulunmuştur. 1923'ten itibaren Kayseri'de yayınlanan Misak Gazetesi'nin imtiyazını alarak haftada iki gün gazete çıkarmaya başlamıştır. İkinci Dönem Meclis'te de Kayseri Mebusu olarak yer almıştır. Milli Mücadele'de silahlı çarpışmaların içerisinde görev yaptığı için 17 Şubat 1926 tarihinde Kırmızı-Yeşil Şeritli İstiklal Madalyası'na hak kazanmıştır. 29 Kasım 1938 tarihinde İzmir'de vefat etmiştir. Evli ve altı çocuk babasıdır.¹⁰⁹ Arapça ve Farsça bilen Sabit Bey, Liva Daimi Encümen Üyeliği de yapmıştır.¹¹⁰

3. Sonuç

Milli Mücadele sadece askeri bir hareketten ibaret değildir. Bu mücadelenin perde arkasında yer alan ve insan lojistiğini koordine eden isimsiz kahramanlar da mevcuttur. Bu şahıslar buldukları bölgelerde ve ellerinde olan imkânlar dâhilinde bağımsızlık mücadelesinin bir ucundan tutmaya çalışmışlardır. Kayseri ili de kurtuluş mücadelesinin en canlı duygularla yaşandığı bir vatan parçası olarak üzerine düşen görevi yerine getirmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşu mücadelesinin öne çıkan kahramanlarının yanı sıra, isimleri çok az kişi tarafından zikredilen veya tamamen unutulmuş olan vatansever şahısların bilimsel platformlarda yeniden hatırlanması ve hatırlatılması, bu değerli kişilerin manevi huzurlarında yerine getirilmesi gereken bir borçtur. Bu düsturun ışığında yola çıkarak hazırlamış olduğumuz bu çalışmada, Birinci BMM'nde yer almış olan Kayseri mebuslarının tanıtılmasına gayret gösterilmiş ve bu tip çalışmaların çoğalması yönünde bir adım atılması düşünülmüştür. Bahsi geçen mebusların çok daha detaylı bir araştırması ayrı ve daha geniş bir çalışmanın konusu olduğu için, konu ile ilgili bilgiler mümkün olduğu kadar özet niteliğinde sunulmuştur.

---

¹⁰⁸ Kars, s. 24.

¹⁰⁹ Çoker, Cilt: III, s. 644.

¹¹⁰ <http://www.kayserim.net/vekil.asp?donem=1>, (SGT: 10/04/10)

KAYNAKÇA

- Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları*, Cilt: III-IV. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1985.
- TBMM Albümü*, Cilt: I. (1920–1950), TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010.
- Akbaş, Tutkun, “Dünya Bankası Temsilcisi Türkiye’den Nasıl Kovuldu?” (30.09.2009)<http://www.odatv.com>(SGT: 10/04/10)
- Akçam, Taner, “Arşivlerin Temizlenmesi”, *Radikal Gazetesi*, 26/12/2004
- Akgül, Suat, “Milli Mücadele’de Kayseri ve Civarında Askeri Faaliyetler ve Lojistik”, *II. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri (16-17 Nisan 1998)*, Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırma Merkezi, Kayseri 1998, s. 19-34.
- Aktan, Ali ve Özen Tok, *Kayseri’nin 1910’lu Yıllarda Yayınlanan İlk Gazetesi Erciyes*, Kayseri B.Ş.B Kültür Yayınları, Kayseri 2009.
- Aras, Tevfik Rüştü, *Atatürk’ün Dış Politikası*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2003.
- Arıkoğlu, Damar, *Hatıralarım*, Tan Gazetesi ve Matbaası, İstanbul 1961, 286.
- Atatürk, Mustafa Kemal, *Nutuk*, Cilt: 1, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1969.
- Atay, Falih Rıfki, *Çankaya*, Pozitif Yayınları, İstanbul 2009.
- Aybars, Ergun, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Cilt: 1, DEÜ Hukuk Fakültesi Yayınları, İzmir 1998.
- Bayraktar, Bayram, *Atatürk İlkeleri ve Türk İnkılâp Tarihi*, Detay Yayıncılık, Ankara 2009.
- Bayraktar, Bayram, “Meclis-i Mebusan ve Büyük Millet Meclisi’nde Milletvekilliği Yapan Ahmet Rifat Çalika’nın Anılarında Kayseri ve Türkiye’den Yansımalar”, *IV. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri (10-11 Nisan 2003)*, Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırma Merkezi, Kayseri 2003, s. 83-92.
- Çelik, Recep, *Milli Mücadelede Din Adamları*, Cilt: 1, Emre Yayınları, İstanbul 1999.
- Çoker, Fahri, *Türk Parlamento Tarihi (Milli Mücadele ve TBMM 1. Dönem 1919-1923)*, Cilt: II-III, TBMM Vakıf Yayınları, Ankara 1994.
- Dağcı, Mehtap, *Ahmet Rifat Çalika’nın Hayatı ve Faaliyetleri*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2004 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

- Güneş, İhsan, *Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2008.
- Gülekli, Nurettin Can ve Rıza Onaran, *TBMM'nin 50. Yıldönümü (1920–1970)*, MEB Yayınları, İstanbul 1973.
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Ahmet_Remzi_Akg%C3%B6z(SGT: 10/04/10)
- http://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0kinci_Grup(SGT: 10/04/10)
- <http://www.bilgi.com/ansiklopedi/Mehmet-Alim-Çınar>(SGT: 10/04/10)
- <http://www.kayseri.gov.tr>(SGT 10/04/10)
- <http://www.kayserim.net/vekil.asp?donem=1>,(SGT: 10/04/10)
- <http://www.mmd.org.tr/memberdetail.aspx?memberid=149>(SGT: 10/04/10)
- Hülagü, Metin, “Türk Kurtuluş Savaşı Sırasında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Kayseri'ye Nakli Kararı”, *IV. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri (10–11 Nisan 2003)*, Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırma Merkezi, Kayseri 2003, s. 275–284.
- Kayseri Ansiklopedisi*, “Ahmet Rifat Çalika”, Cilt: 1, Ülke Yayıncılık, İstanbul 2009, s. 349.
- Kalaç, Ahmet Hilmi, *Kayseri'nin Ekonomik Durumu*, Mazaka Yayıncılık, Kayseri 2007.
- Kalaç, Ahmet Hilmi, *Kendi Kitabım*, Yeni Matbaa 1960.
- Karabekir, Kazım, *İstiklal Harbimiz*, Emre Yayınları, İstanbul 2005.
- Kars, Zübeyr, *Milli Mücadelede Kayseri*, Atam Yayınları, Ankara 1999.
- Kilci, Ahmet Nedim, *Ahmet Hilmi Kalaç*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2005 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Kocatürk, Utkan, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, ATAM Yayınları, Ankara 2005.
- Kutay, Cemal, *Kurtuluşun Kuvvacı Din Adamları*, Aksoy Yayınları, İstanbul 1998.
- Orbay, Rauf, *Cehennem Değirmeni Siyasî Hatıralarım*, Cilt: 1-2, Emre Yayınları, İstanbul 1993, s. 15-300 (C. 1) ve s. 9-265 (C. 2).
- Önsoy, Rifat, “Milli Mücadele'de Kayseri”, *I. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri (11–12 Nisan 1996)*, Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırma Merkezi, Kayseri 1997, s. 229-236.
- Özakman, Turgut, *Vahdetin, M. Kemal ve Milli Mücadele*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2009.

- Sakallı, Bayram, “Milli Mücadele’de Kayseri Yöresi’nde Teşkilatlanma; Kayseri ve Develi Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti”, *II. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri (16–17 Nisan 1998)*, Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırma Merkezi, Kayseri 1998, s. 375–382.
- Sakin, Serdar; “Ahmet Remzi Akgöztürk”, *Kayseri Ansiklopedisi*, Cilt: 1, Ülke Yayıncılık, İstanbul 2009, s. 74–75.
- Sakin, Serdar ve Sabit Dokuyan, “Sakarya Savaşı Sonrası Azınlıklar Meselesi ve TBMM”, *History Studies*, Volume 2\1 2010, Ankara Mart 2010, s. 238–259.
- Sarıkoynucu, Ali, *Milli Mücadelede Din Adamları*, Cilt: I., Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1995.
- Sarıkoynucu, Ali, “ Milli Mücadele’de Kayserili Din Adamları Müftü Ahmet Remzi ve Müderris Mehmet Âlim Efendiler”, *II. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri (16–17 Nisan 1998)*, Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırma Merkezi, Kayseri 1998, s. 383–396.
- Selek, Sabahattin, *Anadolu İhtilali*, Cilt: 1, Kastaş Yayınları, İstanbul 1987.
- Sevim, Ali, İzzet Öztoprak ve M. Akif Tural, *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri*, ATAM Yayınları, Ankara 2006.
- Tengirşenk, Yusuf Kemal, *Vatan Hizmetinde*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.
- Tosun, Ramazan, “Milli Mücadele Döneminde Kayseri’de Kurulan Milli Cemiyetler ve Faaliyetleri”, *I. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri (11–12 Nisan 1996)*, Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırma Merkezi, Kayseri 1997, s. 337–342
- Tunaya, Tarık Zafer, *Türkiye’de Siyasal Partiler*, Cilt: 2, İletişim Yayınları, İstanbul 2008.
- Yalçın, Durmuş, Yaşar Akbıyık, Yücel Özkaya vd., *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Cilt: 1, ATAM Yayınları, Ankara 2008.